

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра історії України

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ННІ історії, права та міжнародних відносин

 Юлія ПОДРЕЗ
«02» вересня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ**

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Освітньо-професійна програма Середня освіта (Історія)

Перший (бакалаврський) рівень

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною комісією ННІ історії, права та міжнародних відносин «02» вересня 2024 р.

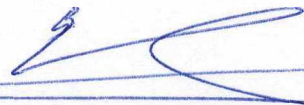
Голова Світлана МОЦАК
кандидат педагогічних наук, доцент

Розробник:

Оліцький В'ячеслав Олександрович – кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії України

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри історії України
Протокол № 1 від «29» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри історії України,
кандидат історичних наук, доцент

В'ячеслав ОЛІЦЬКИЙ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Бакалавр	Обов'язкова
		Рік підготовки:
1-й		
Семестр		
2-й		
Лекції		
14 год.		
Практичні, семінарські		
26 год.		
Лабораторні		
Самостійна робота		
48 год.		
Консультації:		
2 год.		
Загальна кількість годин – 90		Вид контролю: залік

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Історія церкви в Україні» є ознайомлення студентів з історією становлення, поширення та еволюції церкви на українських землях, її роллю і місцем у духовній культурі, релігійному та суспільному житті українського народу.

Навчальна дисципліна «Історія церкви в Україні» входить до переліку обов'язкових компонентів освітньо-професійної програми.

Основними **завданнями** навчальної дисципліни «Історія церкви в Україні» є засвоєння здобувачами вищої освіти хронології важливих історичних подій і явищ українського минулого пов'язаних з церковним життям в Україні; розкриття ролі видатних громадських та церковних діячів у релігійно-церковному житті; визначення причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей розвитку церкви в різних регіонах держави; простежити історію поширення в Україні православ'я, католицизму, греко-католицизму, протестантизму та їхніх міжконфесійних взаємовідносин; визначення відмінностей між ними, особливостей їхнього віровчення, культу та церковної організації; висвітлення сучасного стану діючих в Україні основних церков; набуття розуміння дискусійності тлумачення різних історичних подій, явищ і процесів.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія церкви в Україні» є аналіз суспільно-політичних і релігійно-церковних процесів на різних етапах розвитку Української держави та її народу; особливостей державно-церковних відносин в різні історичні періоди; вивчення становлення та еволюції церкви в Україні, сучасних державно-церковних та міжцерковних відносин.

Після вивчення дисципліни «Історія та культура України» здобувачі вищої освіти повинні володіти:

інтегральною компетентністю:

ІК 1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів історії, суспільно-гуманітарних дисциплін, предметних знань у галузі історії та громадянської освіти, педагогіки та психології, теорії та методики

навчання історії та характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти (основна школа).

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей**:

ЗК 1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність).

ЗК 2. Здатність усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, сумлінно виконувати професійні обов'язки, моделювати траєкторії особистісного та професійного самовдосконалення; дотримуватися принципів толерантності, етики вчителя, академічної доброчесності; здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність).

ЗК 3. Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність).

ЗК 5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність).

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **професійних компетентностей**:

ПК 1. Мовно-комунікативна компетентність як здатність: забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою; формувати і розвивати мовнокомунікативні уміння та навички учнів; використовувати знання державної та іноземної мови в освітній і професійній діяльності; дотримуватись нормативних вимог академічної етики та доброчесності.

ПК 2. Предметно-методична компетентність як здатність: використовувати систему теоретичних знань та практичних умінь з історії та громадянської освіти в процесі вирішення професійних завдань; застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу та розвитку громадянського суспільства, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки та суспільно-гуманітарних наук; ефективно й грамотно працювати з джерелами історичної інформації та інформації суспільного значення, будувати усні й письмові висловлювання щодо історичних та суспільно-значущих фактів, історичних постатей та історичної теорії; застосовувати системні знання з історії, громадянської освіти та методики навчання історії й суспільно-гуманітарних дисциплін при навчанні предмета в базовій середній школі, здійснювати структурування навчального матеріалу; характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі в суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки); моделювати зміст навчання історії та

громадянської освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів; формувати та розвивати в учнів ключові компетентності з історії та громадянської освіти; здійснювати інтегроване навчання учнів; добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання історії та громадянської освіти, виховання і розвитку учнів; розвивати в учнів критичне мислення; формувати ціннісні ставлення в учнів.

ПК 9. Проєктувальна компетентність як здатність проєктувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Дисципліна «Історія церкви в Україні» базується на раніше вивчених дисциплінах, таких як «Історія України», «Історія рідного краю» та інших, які сформували певні фахові компетентності, історико-педагогічні знання та вміння молоді, основи комунікативної взаємодії з ними.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРЗ 1. Знати спеціальну термінологію й наукову періодизацію історичних та суспільних процесів, що відображають предметну галузь «історія та громадянська освіта».

ПРЗ 2. Знати та розуміти основні концепції, теорії та етапи розвитку історичної науки, громадянського суспільства.

ПРЗ 3. Знати та розуміти історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.

ПРЗ 4. Знати історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.

ПРЗ 8. Знати особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання історії та громадянської освіти, у професійній діяльності сучасного вчителя.

ПРЗ 9. Знати теоретичні засади контролю, діагностування, моніторингу та оцінювання навчальних досягнень результатів навчання історії та громадянської освіти в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».

ПРЗ 10. Знати основні аспекти створення творчого освітнього середовища в процесі навчання історії в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».

ПРУ 1. Уміти використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатофакторний.

ПРУ 2. Уміти орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні та суспільні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти

тенденції суспільно-політичних та міжнародних відносин, пов'язаних з геополітичними чинниками.

ПРУ 3. Уміти працювати з джерелами інформації, що відображають історичний та суспільний розвиток, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел, тенденцій розвитку громадянського суспільства; дотримуватись норм професійної етики та академічної доброчесності.

ПРУ 5. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності (історії та громадянської освіти, методики навчання історії та громадянської освіти).

ПРУ 6. Уміти застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.

ПРК 1. Володіти основами професійної мовленнєвої культури при навчанні історії та громадянської освіти (грамотно використовувати державну мову у процесі професійної діяльності, чітко та аргументовано висловлювати власні думки, міркування, почуття; використовувати одну з іноземних мов на рівні, що дозволяє отримувати та оцінювати інформацію з зарубіжних джерел в галузі професійної діяльності); створювати тексти та короткі описи (есе) на підставі історичної інформації, що відображають стан та розвиток громадянського суспільства для подальшого можливого використання у фаховому середовищі (в журналістиці, в місцевих органах влади, музеях тощо).

ПРК 2. Творчо використовувати теорії й досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань, неухильно слідувати нормативним вимогам академічної доброчесності.

ПРК 3. Створювати умови для ефективної комунікації в процесі навчання історії та громадянської освіти, у професійному спілкуванні, у т.ч. іноземною мовою; продуктивно спілкуватись у ході співпраці у команді, грамотно вести діалог, брати участь у дискусіях щодо вирішення професійних проблем; організовувати комунікацію учнів як членів єдиної команди; формувати навички ситуативного лідерства.

ПРА 1. Пояснювати та аналізувати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства.

ПРА 2. Характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів, суспільні процеси.

ПРА 4. Сумлінно виконувати професійні обов'язки, дотримуватись принципів етики вчителя; організовувати навчальний процес, ґрунтуючись на основних правових нормах і законах, нормативно-правових актах, санітарно-гігієнічних правилах, правилах і рекомендаціях зі здоров'язбереження.

ПРА 5. Виявляти риси лідера, проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, прогнозувати; за власною ініціативою планувати, організовувати процес самонавчання та самовдосконалення; прагнути навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки і соціального життя, вдосконалювати й розвивати власний інтелектуальний та загальнокультурний рівень.

4. Критерії оцінювання результатів навчання Розподіл балів

Поточний контроль											Разом	Сума
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2							
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11		
Поточний контроль											65	100
5	5	5	5	10	10	5	5	5	5	5		
Контроль самостійної роботи											35	
3	3	3	3	4	4	3	3	3	3	3		

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **65 балів:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **35 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе тощо.

Разом – **100 балів.**

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями:

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно інтерпретує релігійні явища та процеси; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.

4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно інтерпретує релігійні явища та процеси; виконує завдання, однак допускає неточності; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників. Під час заняття продемонстрована ініціативність.
3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує релігійні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, допускаючи незначні помилки.
2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає релігійні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
1	Здобувач вищої освіти не готовий до заняття, не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

4.2 Критерії оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки студента

Кількість балів за всі види навчальної діяльності	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	<ul style="list-style-type: none"> - студент упевнено оперує обсягом навчального матеріалу і застосовує його для розв'язання проблем; - самостійно оцінює факти, явища, вільно висловлює власні думки; - може характеризувати та аналізувати історичну інформацію; - співвідносити події та процеси за періодами на основі наукової періодизації історичної науки; - знає історіографію розглядуваних проблем; - студент виявляє творчі здібності, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати матеріал, наводити чисельні приклади; - вільно користується тематичними картами; - розуміє основні тенденції розвитку історичних проблем слов'янства;
82 - 89	<ul style="list-style-type: none"> - студент загалом володіє обсягом навчального матеріалу; - здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, наводити окремі власні приклади; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати основні теоретичні й фактологічні положення, явища, але відповідь може бути не зовсім змістовною, цілісною, послідовною, містити деякі фактологічні помилки, неточності; - студент робить незначні помилки, користуючись картою; - не завжди може вірно зробити висновок, добрати переконливі аргументи;

	<ul style="list-style-type: none"> - дає загальну характеристику подій (причини, наслідки, значення); - встановлює послідовність подій, характеризує причинно-наслідкові зв'язки між ними;
74 - 81	<ul style="list-style-type: none"> - студент загалом володіє обсягом навчального матеріалу; - здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, наводити окремі власні приклади; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати основні теоретичні й фактологічні положення, явища, але відповідь може бути не зовсім змістовною, цілісною, послідовною, містити деякі фактологічні помилки, неточності; - студент робить незначні помилки, користуючись картою; - не завжди може вірно зробити висновок, добрати переконливі аргументи; - не достатньо повно дає характеристику подій (причини, наслідки, значення); - на посередньому рівні встановлює послідовність подій, характеризує причинно-наслідкові зв'язки між ними;
64 - 73	<ul style="list-style-type: none"> - студент володіє навчальним матеріалом на початковому рівні; - може репродуктивно відтворити незначну частину теоретичного й фактологічного матеріалу; - виявляє знання і розуміння окремих положень курсу; - вміє на елементарному рівні аналізувати, робити узагальнення, порівняння, висновки; - визначає окремі ознаки подій, встановлює їх послідовність; - може дати стисло характеристику окремої постаті; - слабо орієнтується за картами;
60 - 63	<ul style="list-style-type: none"> - студент володіє навчальним матеріалом на початковому рівні; - може репродуктивно відтворити незначну частину теоретичного й фактологічного матеріалу; - виявляє знання і розуміння окремих положень курсу; - вміє на елементарному рівні аналізувати, робити узагальнення, порівняння, висновки; - визначає окремі ознаки подій, встановлює їх послідовність; - може дати стисло характеристику окремої постаті; - слабо орієнтується за картами;
35-59	<p>коли студент дуже слабо володіє навчальним матеріалом, нездатний елементарно розпізнавати і відтворити окремі факти, явища, події;</p> <ul style="list-style-type: none"> - впізнає постать чи подію лише за детальним описом; - не визнає послідовності подій; - відсутні навички роботи з картами; - відповідь має уривчастий, незакінчений, незмістовний характер; - відсутня здатність викласти думку на елементарному рівні; - вибирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні "так – ні");
1 - 34	<ul style="list-style-type: none"> - коли студент зовсім не володіє навчальним матеріалом, нездатний елементарно розпізнавати і відтворити окремі факти, явища, події; - не впізнає постать чи подію; - не визнає послідовності подій; - відсутні навички роботи з картами; - відповідь має уривчастий, незакінчений, незмістовний характер;

	<ul style="list-style-type: none"> - відсутня здатність викласти думку на елементарному рівні; - вибирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні “так – ні”);
--	--

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>).

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни «Історія церкви в Україні» можуть бути:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт, які можуть бути короткочасними (15-20 хв.) і протягом усього заняття. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь.

- підготовка доповідей, есе, презентацій. Передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпечення довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

Питання для самоконтролю:

1. Витоки християнства
2. Історія походження Біблії та канонізації її книг. Структура Біблія.
3. Богословсько-теологічна концепція виникнення Христової Церкви.
4. Поширення і організаційне оформлення християнства
5. Значення Вселенських соборів християнства у формуванні системи його віровчення та культу.
6. Древні східні церкви.
7. Історичні передумови розколу християнства на католицизм і православ'я. Причини та наслідки великої схизми.
8. Особливості віровчення, культу та церковної організації католицизму.
9. Апостольська проповідь Андрія Первозванного
10. Поширення християнства у Криму та Північному Причорномор'ї
11. Поширення християнства серед слов'ян
12. Поширення християнства на Русі у середині IX – середині X ст.
13. Історичні передумови та причини запровадження християнства, хрещення Русі.
14. Помісне право та соборноправність київського православ'я.
15. Монастирське та чернече життя Русі.
16. Преподобні Антоній та Феодосій Печерські.
17. Митрополит Іларіон.
18. Церква в Галицько-Волинській державі
19. Спроби запровадження церковної унії в Галицько-Волинському князівстві у XIII ст.
20. Становище православної церкви під час монгольської навали та в Золотій Орді
21. Перенесення митрополичого осідку київських митрополитів на Схід
22. Православна церква у Великому князівстві Литовському
23. Відокремлення Московської митрополії
24. Берестейська церковна унія та становлення уніатської митрополії
25. Історія уніатства та його церковної організації на Правобережній Україні в XVII–XVIII ст.
26. Відновлення ієрархічного устрою Київської митрополії
27. Митрополит Петро Могила та його доба
28. Становище Православної церкви у Гетьманщині (1648–1684 рр.)
29. Підпорядкування Київської митрополії московському патріархові. Українське православ'я в складі Російської церкви (1686 – кн. XVIII ст.)
30. Православна церква на Запорозжжі
31. Місце українців у реформуванні Російської Православної Церкви XVIII ст.
32. Становище церкви на Слобожанщині у XVII–XVIII ст.
33. Становище церкви на Правобережжі у XVII–XVIII ст.
34. Українське православ'я під владою Російської Православної Церкви у XIX – на поч. XX ст.
35. Православна церква в роки української революції (1917–1921)

36. Українізація церковного життя 1919–1921 рр.
37. Проголошення автокефалії та діяльність УАПЦ (1921–1930)
38. Більшовицькі репресії 1920–1930-х рр. проти Церкви в Україні
39. Відродження УАПЦ під час Другої світової війни
40. Автономна церква в Україні в роки Другої світової війни
41. Відновлення РПЦ в СРСР та її діяльність в роки пізнього сталінізму
42. Церковна політика більшовиків в періоди «відлиги» та «кризи радянської системи»
43. Зміна державної політики щодо Церкви в період «перебудови».
44. Відновлення УАПЦ
45. Становище Греко-католицької церкви у ХІХ – на поч. ХХ ст.
46. Становище УГКЦ в Польщі у міжвоєнний період
47. УГКЦ в роки Другої світової війни
48. Становище УГКЦ в УРСР (1946–1991)
49. Протестантські рухи на українських землях у ХVІ–ХVІІ ст.
50. Євангельські конфесії на українських землях у ХІХ–ХХ ст.
51. Протестантизм в незалежній Україні
52. Православні церкви української діаспори у міжвоєнний період
53. Українська греко-католицька церква в діаспорі в ХХ ст.
54. Православні церкви української діаспори в повоєнну добу
55. Православ'я в незалежній Україні
56. Рух за автокефалію Української церкви у першій половині 1990-х рр.
57. Автокефалія Православної Церкви України
58. Українська греко-католицька церква в незалежній Україні
59. Римо-католицька церква в незалежній Україні
60. Протестантизм в незалежній Україні

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Розвиток церкви на українських землях (I–XVIII ст.)

Тема 1.1. Історія та основи християнства

Тема 1.2. Початок поширення християнства на українських землях (I–сер. X ст.)

Тема 1.3. Православна церква Русі у кн. X–XII ст.

Тема 1.4. Еволюція християнства в Україні у XIII – першій половині XVII ст.

Тема 1.5. Церковне життя на українських землях у середині XVII–XVIII ст.

Розділ 2. Становище церкви в Україні у XIX–XXI ст.

Тема 2.1. Українське православ'я у XIX – першій половині XX ст.

Тема 2.2. Церковне життя на українських землях у 1943–1990 рр.

Тема 2.3. Українська греко-католицька церква у XIX–XX ст.

Тема 2.4. Протестантизм на українських землях

Тема 2.5. Релігійне життя української діаспори

Тема 2.6. Церковне життя незалежної України

6.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		Лекції	Практ.	Конс.	Самост.		Лекції	Практ.	Конс.	Самост.
Розділ 1. Розвиток церкви на українських землях (I–XVIII ст.)										
Тема 1.1 Історія та основи християнства	8	2	2		4					
Тема 1.2 Початок поширення християнства на українських землях (I – сер. X ст.)	7	1	2		4					
Тема 1.3 Православна церква Русі у кн. X–XII ст.	7	1	2		4					
Тема 1.4 Еволюція християнства в Україні у XIII – першій половині XVII ст.	8	2	2		4					
Тема 1.5 Церковне життя на українських землях у середині XVII–XVIII ст.	9		4		5					
Розділ 2. Становище церкви в Україні у XIX–XXI ст.										
Тема 2.1 Українське православ'я у XIX – першій половині XX ст.	9		4		5					
Тема 2.2 Церковне життя на українських землях у 1943–1990 рр.	8	2	2		4					
Тема 2.3 Українська греко-католицька церква у XIX–XX ст.	8	2	2		4					
Тема 2.4 Протестантизм на українських землях	9	2	2		5					
Тема 2.5 Релігійне життя української діаспори	7		2		5					
Тема 2.6 Церковне життя незалежної України	8	2	2		4					
Усього годин	90	14	26	2	48					

6.3. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Історія та основи християнства	2	
2	Початок поширення християнства на українських землях (I – сер. X ст.)	1	
3	Православна церква Русі у кн. X–XII ст.	1	
4	Еволюція християнства в Україні у XIII – першій половині XVII ст.	2	
5	Церковне життя на українських землях у 1943–1990 рр.	2	
6	Українська греко-католицька церква у XIX–XX ст.	2	
7	Протестантизм на українських землях	2	
8	Церковне життя незалежної України	2	
Разом		14	

6.4. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Історія та основи християнства	2	
2	Початок поширення християнства на українських землях (I – сер. X ст.)	2	
3	Православна церква Русі у кн. X–XII ст.	2	
4	Еволюція християнства в Україні у XIII – першій половині XVII ст.	2	
5	Церковне життя на українських землях у середині XVII–XVIII ст.	4	
6	Українське православ'я у XIX – першій половині XX ст.	4	
7	Церковне життя на українських землях у 1943–1990 рр.	2	
8	Українська греко-католицька церква у XIX–XX ст.	2	
9	Протестантизм на українських землях	2	
10	Релігійне життя української діаспори	2	
11	Церковне життя незалежної України	2	
Разом		26	

6.5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Історія та основи християнства	4	
2	Початок поширення християнства на українських землях (I – сер. X ст.)	4	
3	Православна церква Русі у кн. X–XII ст.	4	
4	Еволюція християнства в Україні у XIII – першій половині XVII ст.	4	
5	Церковне життя на українських землях у середині XVII–XVIII ст.	5	
6	Українське православ'я у XIX – першій половині XX ст.	5	
7	Церковне життя на українських землях у 1943–1990 рр.	4	
8	Українська греко-католицька церква у XIX–XX ст.	4	
9	Протестантизм на українських землях	5	
10	Релігійне життя української діаспори	5	
11	Церковне життя незалежної України	4	
Разом		48	

7. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Васьків А.Ю. Історія Української греко-католицької церкви: Текст лекцій. Львів, 1999.
2. Власовський І. Нарис історії української православної церкви: В 4-х т. Нью-Йорк: С. Бавид-Брук; К., 1990.
3. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. К., 1991.
4. Головащенко С.І. Історія християнства: Курс лекцій. К., 1999.
5. Грушевський М. С. З історії релігійної думки на Україні. К., 1992.
6. Ісіченко І. Історія Христової Церкви в Україні. Акта, 2013.
7. Історія релігії в Україні: У 10-ти т. / Гол. редкол. А. Колодний. К.: Центр духовної культури, 1996–2005.
8. Історія Української Православної Церкви / Д. Гордієнко, В. Клос, Ю. Мицик, І. Преловська. Х.: Фоліо, 2018.
9. Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні: у 3 кн. Київ: Либідь, 1994.
10. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. К.: «Поліс», 1996.
11. Огієнко І.І. Українська церква: Нариси з історії Української православної церкви: у 2 т. Т. 1–2. К., 1993.
12. Пашук А.І. Українська церква і незалежність України: Монографія. Львів, 2003.
13. Русская Православная Церковь 988–1988. М., 1988.
14. Стахів М. Христова Церква в Україні 988–1596. Львів, 1995.
15. Харьковщенко Є.А. Софійність Київського християнства. К., 1996.
16. Чубатий М. Українська Католицька Церква. Львів, 1992.

Додаткові:

1. Асмус В. Деяння Вселенських соборів. СПб, 2016.
2. Бабенко Л. Технологія боротьби з Церквою (1920 – початок 1950-х рр.): «чекістський» сегмент. *Радянські органи державної безпеки в Україні (1918–1991 рр.): історія, структура, функції: матеріали круглого столу (Київ, 19 грудня 2013 р.)*. К.: Інститут історії України НАН України, 2014. С. 248 – 302.
3. Багалій Д.І. Історія Слободської України / передм. та ком. В.Л. Маслійчук; упорядн. О.О. Савчук. Харків: Видавець Олександр Савчук, 2019.

4. Бажан О. Репресії серед духовенства та віруючих в УРСР в часи «великого терору»: статистичний аспект. *З архівів ВУЧК-ДПУ-НКВД-КГБ*. 2007. № 2. С. 7 – 18.
5. Беглов А.Л. Русская православная церковь. XX век. М.: Издательство Сретенского монастыря, 2008.
6. Биков О. Особливості правового регулювання свободи віросповідання на території України від 40-х до 80-х років ХХ століття. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. № 3. С. 91–95.
7. Біблія. Книги Священного Письма Старого та Нового Завіту.
8. Бондарчук П.М. Релігійні течії в радянській Україні (середина 1940-х – середина 1980-х років) Історико-релігієзнавче дослідження. К.: Інститут історії України НАН України, 2019.
9. Бондарчук П. Релігійне життя населення України (середина 1940-х – середина 1980-х років): історіографія проблеми. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2017. № 22. С. 25–70.
10. Боцюрків Б. Українська греко-католицька церква в катакомбах (1946–1989). *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. 1993. Вип. I. С. 123–164.
11. Бремер Т. Церква та імперія. Нариси історії російського православ'я. К.: Дух і літера, 2018.
12. Бубнюк В. Зовнішня діяльність російського Святійшого Синоду в кінці ХІХ – поч. ХХ століття. Електронний ресурс. URL: <http://hram.in.ua/biblioteka/istoriia/192-book192>
13. Васьків А.Ю. Історія Української греко-католицької церкви: Текст лекції. Львів, 1999.
14. Висовець О. Релігійна ситуація в Україні (кінець ХVІ – початок ХVІІ ст.). Етнічна історія народів Європи. 2013. Вип. 41. С. 63–68.
15. Волошин Ю. Українська православна церква в роки нацистської окупації (1941–1944). Полтава, 1997.
16. Головащенко С. Історія християнства: Курс лекцій. К., 1999.
17. Головка О.Б. Поширення християнства у слов'ян східної Європи і формування християнської церковної організації на Русі (VІІІ–ХІ ст.). URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Holovko_Oleksandr/Poshyrennia_khrystyianstva_u_slovi_an_Skhidnoi_Yevropy_i_formuvannia_khrystyianskoj_tserkovnoi_orhani.pdf
18. Голубинский Е. Е. История Русской Церкви. М., 1900–1911.
19. Грицина О. Етапи становлення державно-церковних відносин у незалежній Україні (1991-2011 роки). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 5 (55). С. 320–333.
20. Гурська Л.І. Релігієзнавство. К.: «Центр учбової літератури», 2016.

21. Дудар В. Українська греко-католицька церква в Східній Галичині у 20–30-х роках ХХ століття. *Наукові записки з української історії: збірник наукових статей*. 2014. Вип. 34. С. 59–63.
22. Жупник В. Греко-католицька церква в період 1944–1953 рр. у висвітленні сучасної української історіографії. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 600–608.
23. Зінченко О.В. Вселенське канонічне право першого тисячоліття і церковне право Київської Русі XI століття: порівняльний аналіз. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 55–64.
24. Зінько Ю.А. Влада і протестантизм в Україні: проблеми протистояння (1920–1930-ті рр.). *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2005. Вип. 31. С. 54–62.
25. Ігнатуша О.М. Зміни канонічного статусу православної церкви в Україні (1918 – 1930-ті рр.): від автономії до екзархату. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2006. Випуск 20. С. 198 – 207.
26. Ісіченко І. Загальна церковна історія. Акта. 2009.
27. Історико-канонічна декларація «Київський Патріархат – Помісна Українська Православна Церква».
URL: http://www.pravoslavya.sumy.ua/viewpage.php?page_id=27
28. Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. К.: Т-во "Знання", КОО, 1999.
29. Єленський В. Державно-церковні взаємини на Україні (1917–1990). К., 1991.
30. Карпов П. Поширення протестантизму в Україні: основні етапи становлення. *Релігія та Соціум*. 2017. № 2 (26). С. 141–147.
31. Карташев А.В. Вселенские соборы.
URL: https://azbyka.ru/otechnik/Anton_Kartashev/vselenskie-sobory/
32. Киридон А. Духовенство в радянській Україні 1920 – 1930-х років. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. № 14. С. 310 – 328.
33. Киридон А.М. Держава-Церква-Суспільство в радянській Україні: історіографія, джерела, методологія дослідження: Монографія. К.: КМУ, 2007.
34. Киридон А.М. Томос про надання автокефалії Православній Церкві України: архітектоніка процесу. Уманська старовина. 2019. № 6.
35. Кислюк К.В., Кучер О.М. Релігієзнавство: Навч. посібник для студентів вузів. К.: Кондор, 2004.

36. Котляр М. Ф. Християнізація слов'ян. *Енциклопедія історії України: у 10 т.* / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К.: Наук. думка, 2013. Т. 10: Т–Я. С. 429.
37. Літопис руський за Іпатським списком / Ред. кол.: О. Т. Гончар, Ю. П. Дяченко, М. Г. Жулинський, В. І. Кречотень, О. В. Мишанич, Ю. М. Мушкетик, В. В. Німчук, Т. І. Сергійчук, П. П. Толочко, В. О. Шевчук. К.: Вид-во "Дніпро", 1989.
38. Лотоцький В. Поширення християнства у Північному Причорномор'ї та Криму в II – VIII ст. Електронний ресурс. URL: http://vb.vpba.edu.ua/public/pdf/1_14.pdf
39. Лубський В.І. Історія релігій: підруч. К.: Центр учбової літератури, 2009.
40. Лубський В.І. Релігієзнавство: Підручник. К.: Вілбор, 1997.
41. Лурье В.М. Русское православие между Киевом и Москвой. Очерки истории русской православной традиции между XV и XX веками. Москва: Три квадрата, 2009.
42. Мацелюх М. Правове регулювання державно-церковних відносин за дарувальними грамотами галицько-волинських князів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Серія Право. Вип. 19. Т. 1. С. 76–78.
43. Нікітенко Н., Нікітенко М. Перші руські митрополити – будівничі київської православної держави. *Людина і світ*. 1996. №9. С.18–22.
44. Оліцький В.О. Блаженні гнані за правду (репресії проти Православної церкви на Сумщині у 1920–1930-ті роки): монографія. Суми: Триторія, 2018.
45. Оліцький В. Особливості регулювання функціонування релігійних організацій в Україні. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні і світі: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених (м. Суми, 17 травня 2019 р.)*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2019. С. 131–134.
46. Оліцький В. Особливості церковного життя Слобожанщини. *Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 19 квітня 2019 р.)*. Суми: Сумський державний університет, 2019. С. 91–94.
47. Оліцький В. Становлення Української православної церкви Київського патріархату на Сумщині (перша половина 1990-х років). *Держава і Церква в новітній історії України: збірник наукових статей*. Випуск 7. Полтава: ПНУ імені В.Г. Короленка, 2019. С. 197–207.

48. Оліцький В.О. Зміни в політиці радянської держави щодо православних громад Сумщини у 1938–1945 рр. *Вісник аграрної історії*. 2015. Випуск 11–12. С. 98–102.
49. Оліцький В.О. Опір православного населення Сумщини антирелігійній політиці 1920–30-х рр.: форми, методи та наслідки. *Грані*. 2016. № 8. С. 197–204.
50. Пашук А.І. Українська церква і незалежність України: Монографія. Львів, 2003.
51. Пащенко В. О. Православ'я в новітній історії України: Монографія. Ч. 1. Полтава, 1997.
52. Пащенко В.О. Православ'я в новітній історії України: Монографія. Ч.2. Полтава, 2001.
53. Пащенко В., Киридон А. Більшовицька держава і православна церква в Україні. 1917 – 1930-ті роки. Полтава, 2004.
54. Плохій С. Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні: монографія. К.: Критика, 2006.
55. Поснов М. Э. История христианской Церкви. К., 1991.
56. Поспеловский Д.В. Русская православная церковь в XX веке. М.: Республика, 1995.
57. Релігієзнавство: Навчальний посібник. / За ред. Мозгового Л.І., Бучми О.В. К.: Центр учбової літератури, 2008.
58. Резнік О.І. Православне духовенство як соціальний стан українського суспільства другої половини XVII–XVIII ст. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 293–304.
59. Ричка В.М. «И просвети ю крещеньем святым» (Християнізація Київської Русі). К.: Інститут історії України НАН України, 2013.
60. Робаертсон Р. Восточные христианские Церкви: Церковно-истор. справ.: Пер. с англ. СПб., 1999.
61. Рожков В. Очерки по истории Римо-католической Церкви. М., 1994.
62. Рощина Л.О., Романенко Н.М. Українська греко-католицька церква за кордоном (кін. XIX – кін. XX ст.). *Наука, релігія, суспільство*. 2008. № 3. С. 53–60.
63. Русская Православная Церковь и коммунистическое государство. 1917–1941. Документы и фотоматериалы / [ред. Я.Н. Щапов]. М.: Издательство Библейско-Богословского Института св. апостола Андрея, 1996.
64. Саган О.Н., Здіорук С.І. Помісна Православна Церква: проблеми і прогнози конститування. *Українське релігієзнавство*. 2008. № 48. С. 136–159.

65. Сkochиляc I. Галицька митрополія XIV – першої половини XV століть: особливості еклезіального, правового та суспільного статусу. *Княжа доба: історія і культура*. 2011. № 4. С. 246–279.
66. Соколов С. История восточного и западного христианства (IV – XX века). М., 2007.
67. Стасюк І.М. Діяльність Української греко-католицької церкви у підпіллі (1946–1989 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2014. № 784. С. 224–230.
68. Стахів М. Христова Церква в Україні 988–1596. Львів, 1995.
69. Субботін В. Передумови легалізації Греко-католицької церкви в УРУС на зламі 80–90-х років XX століття. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2013. Вип. 23. С. 643–652.
70. Таїрова-Яковлева Т. Коліївщина: великі ілюзії / пер. з рос. Т. Кришталовської. К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2019.
71. Тимошенко Л.В. Берестейська унія 1596 р. Дрогобич: Коло, 2004.
72. Тригуб П.М. Могилянська доба Київської митрополії. *Петро Могила - видатний український просвітителі і релігійний діяч XVII століття: доповіді і повідомлення науково-практичної конференції, присвяченої 400-річчю від дня народження Петра Могили*. Миколаїв: Видавничий центр МФ НаУКМА, 1997. С. 36–38.
73. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині. *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. 2003. Вип. IV. С. 67–84.
74. Уткін О.І. Релігійні центри та організації української діаспори в країнах Заходу. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 45–54.
75. Фарбей О. Джерела з історії християнства в Криму. *Український історичний журнал*. 2000. № 4. С. 48–57.
76. Фарбей О. Поширення християнства в Криму та виникнення перших єпархій. *Грецьке православ'я в Україні*. 2001. С. 47–51.
77. Флавий Иосиф Иудейские древности. Кн. 18, 20. azbyka.ru/otechnik/Istoriya_Tserkvi/iudeiskie_drevnosti
78. Форум 20. Двадцать лет религиозной свободы и активной миссии в постсоветском обществе. Итоги, проблемы, перспективы евангельских церквей. Материалы к дискуссиям / Редактор-составитель Михаил Черенков. К.: Дух и Литера, 2011.
79. Харишин М. В. Історія підпорядкування української православної церкви Московському патріархату. К.: Вентурі, 1995.

80. Харишин М.В. Богдан Хмельницький та Українська Православна церква (1648 – 1657 рр.). *Український історичний журнал*. 1995. № 4. С. 92–100; 1995. № 5. С. 57–66.
81. Харьковщенко Є.А. Софійність Київського християнства. К., 1996.
82. Химка І–П. Греко-католицька Церква і національне відродження в Галичині 1772–1918. *Ковчег. Науковий збірник із церковної історії*. 1993. Вип. I. С. 77–103.
83. Ченцова В. Киевская митрополия между Константинополем и Москвой. 1686. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2020.
84. Чубатий М. Українська Католицька Церква. Львів, 1992.
85. Шкрібляк М. «Церковний Переяслав» на тлі унійних колізій і політико-ідеологічних стратегій ранньомодерної України-Руси. Чернівці: Наші книги, 2016.
86. Щербяк Ю. Специфіка релігійно-церковного життя української діаспори на латиноамериканському континенті (друга половина XX ст.). URL: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/%D0%A4%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%82%20%D0%95%D0%A3/%D0%9A%D0%94%D0%86%D0%94%D0%A3/%D0%A9%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%8F%D0%BA%20%D0%AE.%D0%90/specnavch.pdf
87. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. У 3 т. Т. 1. / гол. редкол. П.С. Сохань. К.: Наукова думка, 1990.
88. Яремчук, С.С. Стан та мережа релігійної динаміки незалежної України. *Грані*. 2016. № 19 (9). С. 52–59.
89. Яроцький П.Л. Римо-католицизм в Україні: стан, тенденції розвитку. *Університетські записки*. 2008. № 2 (26). С. 396–401.

**8. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна
(за потребою)**

1. Навчальні аудиторії, які обладнанні для проведення лекційних і семінарських занять.

2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, мультимедійний проектор, екран.